

**Mustafa ARGUNŞAH (2002) KİRDECİ ALİ KESİKBAŞ DESTANI,
Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Sanat ve Edebiyat Eserleri
Dizisi/386-130, IX+134 s.+19 s. Tıpkıbasım.**

Ferruh AĞCA*

Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra görülmeye başlanan manzum dinî destanlar, Türk Edebiyatı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Türk Edebiyatında bu tür metinlerin Anadolu'da yaratıldığı bilinmektedir. Bu manzum dinî destanlar Anadolu'dan çıkarak Türk dünyasının dört bir tarafına yayılmış ve Türk dünyasında giderek yaygınlaşmıştır. Anadolu'da 13. yüzyılda ortaya çıkmış ve 14/15. yüzyıllarda yazıya geçirilmiş bu tür destanlar halk arasında ezbere okunacak kadar yaygınlaşmıştır. Bu tür metinler Anadolu'daki dinî edebiyat çerçevesinde mevlitler kadar rağbet görmüştür. İşte bu manzum dinî destanlardan biri de Kesikbaş Destanı'dır. Türk kültür ve Edebiyatında Kesik Baş motifinin Türkler Anadolu'ya geldikten sonra Hıristiyan folklorunun tesiriyle oluştuğu iddia edilmektedir.

Mustafa Argunşah, bu kitabında Kesik Baş Destanının bazı nüshalarını ele alıp incelemiştir. Yazar, kendisini böyle bir çalışma yapmaya iten sebebin, şu ana kadar bu destan üzerine yapılan yayımların tek bir nüshaya dayanması ve bu yayımlarda pek çok yanlış okumalar ve eksiklikler olduğunu belirtir. Mustafa Argunşah, metnin daha önce yapılan yayımlarındaki yanlışlık ve eksikliklerin sebebini, oldukça isabetli bir biçimde, Osmanlı devri aydınları arasında bu tür destanların yaygın olmaması ve destanın amatör yazıcılar tarafından yazılıp çoğaltılması sonucu, daha önceki yüzyıllardan intikal etmiş metnin kimi kelimelerinin okunamayıp veya yanlış okunup anlamsız kelimelerin beyitler arasına serpiştirilmesi olarak gösterir. Yazar, böyle bir durum karşısında Kesik Baş Destanının tek bir nüshadan hareket edilerek okunmuş şeklinin güvenilir ve tam bir metin olamayacağını, eserin diğer nüshalarla tamamlanarak tam ve doğru bir metne ulaşılabileceğini ifade ederek bu çalışmanın gayesini belirtir.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan *İnceleme* bölümünde Kesik Baş Destanı'nın yazarı, eserleri ve bu eserler arasında yer alan Kesik Baş Destanı'nın konusu, dili, nüshaları, şu ana kadar bu metin üzerine yapılan çalışmaların bir değerlendirmesi, Destanın Tatarca nüshasının dili, Ciopinski yayımı üzerine bir değerlendirme gibi alt başlıklar bulunmaktadır.

Mustafa Argunşah, destanın yazarını daha önce Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında verdiği bilgilerden hareketle ve beyitlerle tanımlayarak Kirdecî Ali olarak tespit eder. Mustafa Argunşah, Kocatürk'ün bu eserinde, Kirdecî

* Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi.

Ali hakkında verdiği diğer bilgilere beyitlerde rastlanmadığı ve Millî Kütüphane’de bulunan mecmuanın ilk 49 yaprağı ve sonu eksik olduğu için bu bilgileri şüphe ile karşılamaktadır. Argunşah, burada başka bir yanlış/karışmayı daha düzeltmiştir. Amil Çelebioğlu’nun *II. Murad Devri Mesnevileri* adlı eserinde *Hikâye-i Delleü’l-Muhlet* adlı eserin Kirdeci Ali’ye ait olduğunu ve bu mesnevinin Kirdeci Ali ismiyle başladığını beyitle tanımlayarak iddia etmesine rağmen Mustafa Argunşah bu nüshanın fotoğraflarını elde ederek hem böyle bir beyitin hem de yazarın adının bulunmadığını tespit etmiştir. Kaynaklarda yazar hakkında hiçbir bilgi bulunmamasına rağmen Argunşah *kirde* (<Far. girde) kelimesinden hareketle “*tandır ekmeği ya da pide yapıp satan bir usta*” olduğunu, eserlerinde Mevlâna, Şems-i Tebrizî ve Ahmet Fakih’ten bahsetmesinden dolayı Mevlevî olabileceğini destandaki dil özelliklerinin sonucu olarak da yazarın “*14. yüzyıl veya en geç 15. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını*” tespit etmiştir. (s. 5-10)

Yazar, *Kirdeci Ali’nin Eserleri* bölümünde (s. 11-12); Kirdeci Ali’ye ait eserler olarak *Kesik Baş Destanı*, *Güvercin Destanı* ve *Ejderha Destanı*’nı saymaktadır. Kirdeci Ali’ye mal edilen eserler kısmında ise (s. 13-14), metinlerde yazarın adının geçmemesine rağmen Kirdeci Ali’ye ait eserler olarak gösterilen *Hikâye-i Delleü’l-Muhlet*, *Hikâye-i Geyik* ve *Dâstân-ı İsmâîl* adlı eserleri zikretmekte ve bunlar hakkında bilgi vermektedir.

Kitapta *Kesik Baş Destanı* hakkında geniş bilgi verilmektedir.(s. 15-33). Burada *Destanın Konusu* başlığı altında bu destana atfedilen farklı isimlerden bahisle destanın Türk Edebiyatı içindeki yeri, önemi ve konusu üzerinde durulmuştur. Destanın Dili başlığı altındaysa destanın dilinin 14. yüzyıl Anadolu Türkçesi’ne ait olduğu sonucuna varılmıştır. Destanın, beşi tenkitli metinde kullanılan toplam on üç nüshası tespit edilmiştir. Kitapta bu nüshalardan tenkitli metin oluştururken kullanılan nüshalar hakkında bilgi verilirken diğer sekiz nüshanın da muhafaza edildikleri yer ve numaraları verilmiştir. Karşılaştırmalı metinde *Kesik Baş Destanı*’nın Millî Kütüphane (A nüshası), Namık Aslan (B nüshası), Türk Tarih Kurumu (C nüshası), Taşbasma (D nüshası) ve Üsküp Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi (E nüshası) nüshaları kullanılmıştır. *Destan Metni Üzerinde Yapılan Çalışmalar* başlığı altında Jan Ciopinski, Y. S. Ahmetgaleyeva, Namık Aslan, Şükrü Elçin ve Ahmet Yaşar Ocak tarafından yapılan yayımlar tanıtılmış ve bu yayımlardaki yanlış okuma ve karışmalar düzeltilmiştir (s. 19-27) .

Mustafa Argunşah, *Tatarca Destanın Dili* üzerinde durarak, bu destanın Tatarca nüshasının Anadolu’daki varyantlarıyla karşılaştırmasını yapmıştır (s. 27-32). Bu nüshalar farklı coğrafi bölgelerde bulunmasına rağmen “*birçok kelime ve ek iki şekilli olarak görülmektedir.*” Anadolu ve Tataristan’da yazılan metinlerin kelime hazinesindeki ortaklaşmalar, Anadolu sahasında yazılan metindeki Tatarca özellikler veya Tatarca metindeki Anadolu Türkçesi özellikleri, lehçelerin karakteristik dil özelliklerindeki etkileşim sonucu ortaya çıkan ses ve şekil değişimleri gibi özellikler ışığında “*19. yüzyılda her iki coğrafyada kullanılan dilin birbirine bugünkünden daha yakın*” olduğu sonucuna varılmıştır. Tatarca metnin dilinde görülen kelime başındaki /t/ lerin bazılarının Anadolu Türkçesi’ndeki gibi /d/ olması, *böl-* fiili yanında *ol-* fiilinin de bulunması, *i-* ek fiilinin hem *i-* hem de *ir-* şeklindeki kullanımı, yükleme

hâlinin hem *-nI* hem de *-I'*lı biçimleri, yönelme hâli eki *-GA* yanında *-A* ekinin de bulunması gibi özellikler, Tatarca metnin Anadolu Türkçesinden yapılan bir aktarma olduğunu göstermektedir. Bu bölümde Tatarca metnin dil özellikleri yirmi iki maddede örnekler verilerek özetlenmiştir. Anadolu sahasında yazılan metnin dil incelemesi “... *Eski Anadolu Türkçesi'nin diğer eserlerinden çok farklı özellikler taşımaması*” nedeniyle ayrıntıya girilmeden özet hâlinde verilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü metinlerden oluşmaktadır. Mustafa Argunşah, uzunca bir İnceleme bölümünden sonra bu bölümde ilk önce Kesik Baş Destanı'nın 134 beyitten oluşan Tatarca nüshasının transkripsiyonunu vermiştir (s. 37-51). Kitabın devamında dört nüshadan oluşan, 150 beyitlik tenkitli metin yer almaktadır. Beyitlerin hangi nüshada hangi beyite tekabül ettiğini görmek bakımından tenkitli metindeki beyit numaralarının bu dört nüshanın her birinde kaçınıcı beyite rastladığını gösteren bir çizelge mevcuttur (s. 53-55).

Mustafa Argunşah, bütün bu açıklama ve incelemelerin ardından dört nüshayı içeren tenkitli metnin transkripsiyonunu yapmıştır (s. 56-85). Kitabın bu bölümünün devamında her bir beytin oldukça başarılı bir şekilde Türkiye Türkçesiyle nesre çevrildiğini görüyoruz (s. 86-93).

Kitabın üçüncü ve son bölümü olan *Dizinler* bölümünde *Kelime Dizini* (s. 97-124) ve *Ekler Dizini* (s. 125-134) olmak üzere iki ayrı dizin verilmiştir. Kitap, Bibliyografyanın ardından tenkitli metindeki nüshalardan A ve B nüshalarına ait toplam on dokuz levhadan oluşan *Tıpkıbasım* bölümüyle biter.

Yazarın da belirttiği gibi Kesik Baş Destanı'nın bir çok nüshası şu ana kadar gerek Türkiye'de gerekse Tataristan'da birkaç defa yayımlanmıştır. Ancak halk arasında bu derece yaygınlaşmış manzum dinî destanların nüshalarından sadece birinin destanın bütününe yansıtması mümkün değildir. Bu sebeple bu kitapta olduğu gibi bir çok nüshayı bir araya getirerek kurulacak tenkitli metin hem destandaki okunamayan veya yanlış okunmuş kelimeleri tam olarak ortaya koymada hem de metnin tamamına ulaşmada önemli bir metottur. Bunun için halk tarafından ezbere okunacak kadar rağbet gören ve hem Anadolu'da hem de Türk dünyasının çeşitli yerlerinde nüshaları bulunan bu tür metinlerin nüshalarını bir araya getirmek ve tenkitli metnini kurup tamamlanmış bir metin elde etmek için Mustafa Argunşah'ın bu kitabının örnek teşkil ettiği düşüncesindeyim.